

Podstata hospodářského práva.

Prof. Dr. Stanislav Dnistrjanskyj.

Není nic nového, tvrdí-li se, že hospodářské poměry a ohledy hrají důležitou úlohu jak v právu veřejném, tak v právu soukromém. Nejen praktické, nýbrž také teoretické jsou si vědomi toho, že v moderním životě právním vystupují všude problémy hospodářské a že hospodářství a právo jsou v nejužší vzájemné souvislosti. Na př. v soukromém právu slouží obzvláště právo majetkové účelům hospodářským, ačkoliv nelze tvrditi, že t. zv. hospodářský princip, známý v nauce národního hospodářství, hraje v zákonodárství práva soukromého nějakou úlohu. Právo majetkové pojednává o hospodářských otázkách, avšak ne s hlediska národohospodářského, nýbrž právníckého. Takto přicházejí otázky hospodářské nejen v právu majetkovém i v právu obecného styku, nýbrž také v mnohých oborech práva rodinného. V právním poměru manželů k sobě, rodičů a dětí mezi sebou, jakož i v zákonodárství o poručenství a kuratele jsou živly hospodářské pro uspořádání práva přímo směrodatné. Přejdeme-li však k právu veřejnému, náleží národohospodářská politika k nejdůležitějším úkolům státního zákonodárství a proto nelze pochybovati, že se také státní právo mnoho obírá otázkami, podmíněnými hospodářskými živly.

Avšak tyto známé skutečnosti nebyly s to ani vědu právní ani právníckou praxi před světovou válkou odkloniti od všeobecně přijatého dělení práva na soukromé a veřejné. Věnováno mnoho práce k získání zcela pevných hledisek k ohraničení práva soukromého od práva veřejného. Ovšem juristům se toto dělení nikdy úplně nepodařilo, neboť se vynořovaly vždy větší obtíže, čím více se styky právní rozvíjely a právo veřejné bylo nuceno zasáhnouti do sféry práva soukromého. Zejména nutno upozorniti na to, že již před světovou válkou podařilo se s p o l e č n o s t i vniknouti mezi sféru

mocnosti státu a individua; společnost stala se znenáhla samostatným činitelem v životě právním. Vidíme to již v ustanoveních o akciových společnostech, jakož i o úvěrních a hospodářských družstvech. Ačkoliv se právníci snažili tato ustanovení vtěsnati do práva soukromého, nemohl zůstatí jejich zvláštní právní charakter zastřen, neboť nelze pochybovati, že specifická spletnost soukromo-právních momentů s veřejně-právními byly podmíněny zvláštní hospodářskou organizací. Bylo to ještě patrnější, když obchodní a průmyslové kruhy pokusily se již před světovou válkou o uskutečnění svých spolkových cílů v kartelových a trustových organizacích, proti jednotlivcům a proti státu. K tomu se ještě připojilo moderní zákonodárství pojišťovací a — co bylo nejdůležitější — též moderní vývoj práva dělnického, který dal podnět novému systému sociálního pojištění.

Všechny tyto zjevy nestačily však, aby přivedly právnícký svět k obměně starého rozdílu mezi právem soukromým a veřejným. Staré základy zapustily od nauky Ulpiana a tak silné kořeny, že nikdo nepomýšlel změnit to, co bylo všeobecně přijato. Doktrína pomáhala si tím způsobem, že utvořila zvláštní obory vědy právní: právo obchodní, průmyslové, živnostenské, pojišťovací. Teprve světová válka otřásla tak celým životem právním, že také věda právní, jakož i právní praxe viděly se často nuceny hleděti na nové právní zjevy v novém osvětlení. Tento názor vznikl jednak pod vlivem válečné nouze i poválečné doby, zejména v Německu, jednak jako následek revoluce po světové válce v sovětských republikách.

Nauka hospodářského práva má své východisko v Německé říši i v Sovětské unii — a chceme-li správně posouditi význam této doktriny, musíme sledovati její rozvojovou linii ve jmenovaných dvou státech, abychom si učinili správný obraz o tom, zda a v jaké formě teorie hospodářského práva zasluhuje přijetí v evropském světě právním. Jsou to však dva různé světy, které tvoří základy těchto systémů.

Začínám s pojmem hospodářského práva v Sovětském státu. Vznik tohoto pojmu je závislý na postavení sovětského práva k pojmům práva soukromého i veřejného. K správnému pochopení tohoto postavení musíme si uvědomiti ten-

dence sovětského zákonodárství, jak se jeví ve dvou hlavních obdobích nových dějin sovětského práva.

První perioda začíná říjnovou revolucí a končí se zavedením t. zv. »revoluční zákonnosti«. V této periodě usilovala sovětská vláda o zničení dosavadního řádu právního. Zde nemohlo býti řeči o soukromo-právní ochraně ve všeobecně platném smyslu: všude přišel v životě právním k platnosti revoluční mocenský princip. Veškerá justice připadla revolučním tribunálům, jež jednaly ne podle zákonů, nýbrž podle pokynů, které pouze k tomu směřovaly, aby systém kapitalistický byl úplně zničen. Takto byly odstraněny kapitalistické základy hospodářství: vlastnictví půdy bylo zrušeno a zaměněno zvláštním právem poživacím, státu podléhajícím. Naproti tomu byla práce povýšena na hlavní pramen práva na používání půdy. Také soukromé vlastnictví budov bylo většinou socialisováno a soukromým vlastníkům odňato. Konečně nemohlo se též soukromé vlastnictví na věcech movitých uplatniti, poněvadž častými konfiskacemi muselo pozbyti všeho významu. Právo obligační bylo zcela podvázáno, jelikož byl obchod s důležitými statky zakázán. Obchodní styk omezoval se pouze na koupi a výměnu, avšak i tyto byly pod bezprostředním dozorem státu. Právo dědické bylo zrušeno a státu vyhrazeno. Dále přinesla revoluce novou, od staré docela odlišnou redakci práva rodinného. Zkrátka řečeno: v tomto prvním období přešlo zákonodárství sovětské říše přes *p r á v o s o u k r o m é* k dennímu pořádku. Nelze tedy ještě v této periodě nalézti žádných znamení hospodářského práva, jež teprve v pozdějším období nacházejí zřetelně svůj výraz. Jednalo se nikoliv o právnícké uchopení hospodářských problémů, nýbrž o revoluční boj kolektivního celku proti nepřátelským živlům dřívějšího období právního. Otázky a hlediska hospodářská vůči nejdůležitějším problémům právníckým spadají teprve do druhého období sovětského zákonodárství.

To, co chybělo úplně prvnímu období, a to smysl pro hospodářství a pro pojem hospodárnosti, stalo se charakteristickou známkou druhého období, které je známo jakožto období »nové ekonomické politiky« (NEP). Bylo pochopeno, že stejně stát jako obyvatelstvo musí se věnovati *p l á n o v i t ě* uspořádané hospodářské práci a že tudíž i veškerý

právní řád má býti založen na hospodářské basi. Tento obrat našel podporu v M a r x o v ě materialistickém chápání dějin, a po prohlášení NEP L e n i n e m uplatnil se v novém zákonodárství sovětských republik. Nikdo nemyslel při tom na obnovení práva soukromého v běžném smyslu, a nový směr hospodářské politiky povolil pouze použití soukromé iniciativy jednotlivců k úspěšnějšímu podporování výrobních sil země i jenom za tím účelem vybudoval právní sféru jednotlivcovu. Z tohoto důvodu byly především ony oblasti práva vyloučeny, jež neměly býti volné hospodářské iniciativě jedinců ponechány; tyto utvořily předmět zvláštních zákonů sovětských. Patřilo sem, na základě dřívější revoluční tradice, jednak právo pozemkové, jednak právo dělnické. Mimo to objevilo se i právo rodinné v druhém vydání jako zvláštní obor práva. Tímto způsobem byl občanský zákoník omezen zásadně na ostatní obory práva soukromého neb obchodního. Právo pozemkové, dělnické a rodinné nejsou obsaženy v občanském zákoníku z r. 1922. Zde platí zásada soukromé iniciativy za účelem zvýšení výrobních sil země — a již první článek sovětského zák. obč. zdůrazňuje jeho všeobecný ráz tím, že bere zřetel na účele sociálně-hospodářské a staví je do popředí. V důsledku vyřazení důležitých oblastí práva zmenšuje se též rozsah dřívějšího práva soukromého, a jeho obsah jeví zvláštní sklon k hospodářským cílům obecnstva; právo občanské — můžeme říci — stává se hospodářským právem, neboť se vztahuje nejen na zevní akty hospodářské, nýbrž také na cíl hospodaření. Krátce řečeno: právo zákoníka obč. z r. 1922 jeví se jako hlavní pramen nově-konstruovaného práva hospodářského a jako takový zůstává podnes, ač během pozdějšího vývoje L e n i n ů v NEP prodělával různé modifikace.

Tímto způsobem původnímu pojmu soukromého práva dostalo se nejen podstatných změn, nýbrž i rozbití na jednotlivé heterogenní částky. Stejný zjev pozorujeme také v oboru veřejného práva, a sice třídění na jednotlivé složky, co znamená, že sovětské právo veřejné také nemůže dosáhnouti oné synthese, která podmiňuje pojem tohoto práva: scházejí základy rozlišování U l p i á n o v a mezi »status rei Romanae« a »utilitas singulorum« a proto se klade veškerý důraz na různý obsah, který podle různých

účelů jednotlivých oborů práva nutí k různému rozčleňování sféry právní. Můžeme říci, že pro sovětské právo neexistuje rozlišování mezi právem soukromým a veřejným; naproti tomu veškerá oblast práva jest rozdělena na více soustav právních, obsahově odlišných, mezi nimiž právo hospodářské zaujímá zvláštní místo.

Nejlepší vysvětlení o tomto rozdělení poskytuje nám nový spis, vydaný sovětským státním nakladatelstvím v r. 1927. Jeho titul: »Základy sovětského práva« (Основа советского права.) Rozdíl mezi právem soukromým a veřejným naprosto mizí; spis pojednává pouze o následujících kapitolách: 1. právo státní, 2. právo správní, 3. právo finanční, 4. právo hospodářské, 5. právo dělnické, 6. právo pozemkové, 7. právo manželské a rodinné, 8. právo trestní, 9. právo soudního řízení.

Na tomto místě nutno podotknouti, jak si sovětská soustava právní představuje rozsah práva hospodářského. Jak bylo řečeno, byl celý obsah obč. zákoníka z r. 1922 postaven do služeb hospodářského práva. Ale k tomu přidružují se podle právě citovaného spisu ještě ostatní složky; tyto pojednávají o následujících problémech: 1. státní podniky a závody, 2. družstevní kooperativy, 3. soukromohospodářské jednoty, 4. právo směnečné, 5. právo pojišťovací, 6. právo patentní, autorské a právo o vynálezech, 7. propachtování státních podniků a koncese, 8. právo zahraničního obchodu.

Na první pohled máme tudíž dojem, jakoby právo hospodářské sovětských republik nebylo možno shrnouti v jednotnou, všeobecně platnou teorii právní. Tomu však tak není. Spisy sovětských právníků nevyznačují se sice zvláštní náchylností k sestavení teorie právní o tomto právním zjevu, jenž se jmenuje »hospodářské právo«, neboť hlavní důraz tohoto problému nehledají na straně jurisprudence, nýbrž na straně učení Marxova a Lenínova, avšak podle mého názoru nebude příliš obtížné — již na základě výše řečeného — nalézt trvalou basi pro právníckou teorii sovětského práva hospodářského. Při posuzování podstaty našeho problému v Unii sovětů musí také právník vycházeti samozřejmě od těch základních tendencí, které byly dány hospodářskému právu od směrodatných činitelů vládních. Již při publikaci obč. zákoníka z r. 1922 základní tendence jeho

směřovala k tomu, aby jednání a snaha jednotlivce byly postaveny do služeb rozvoje a zvýšení výrobních sil země, proto nemůže býti pochyby, že tato základní tendence musela zůstat, když hospodářské právo pojalo vedlejší obory práva a zahrnulo mimo soukromou iniciativu jednotlivců také spořádanou spolupráci společnosti a státu. Na místo svobodné vůle jednotlivcovy byla postavena hospodářská plánovitost jakožto zásada právní, a hospodářské právo stalo se právem hospodářství na základě zvlášť připraveného hospodářského principu. Jako nositele tohoto právnicky konstruovaného hospodářství jeví se teď nejen jednotlivci, nýbrž také ve zvlášť výsadním postavení družstevní organizace společnosti a stát jako bezprostřední účastník. Právo hospodářské sovětských republik je tedy zásadně právní konstrukcí hospodářství ve vztazích mezi jednotlivci, společnostmi a státem. Pojem hospodářství je vyjádřen národohospodářsky a sice v tom smyslu, jak pořádá činnost jednotlivcovu neb činnost společné organizace podle jednotného hospodářského plánu.

Tímto způsobem zařazuje se právo hospodářské sovětských republik do všeobecného rozlišování práva podle obsahu. Obsah norem právních vztahuje se na právní konstrukci hospodářství ve výše uvedeném smyslu. Obsah jest přitom jako jinde precisován zvláštní tendencí účelovou: jedná se tudíž o obsah hospodářstvím určený a o souvislé s tím cíle. Bere se sice zřetel na různé nositele vedení hospodářství, totiž na jednotlivce, společnost a stát — ale ne tyto rozhodují o podstatě hospodářského práva, nýbrž rozhoduje o tom obsah norem právních, směřujících k plánovitosti v hospodářství. V celkovém obsahu hospodářském a v hospodářském účelu soustřeďují se veškeré tendence hospodářské jednotlivců, společnosti a státu v právu hospodářském. Právníká jednotnost hospodářského práva dosahuje se takto stejným způsobem jako politická jednota věhlasné pětiletky Unie sovětských republik.

Jiný byl však vývoj hospodářského práva v Německu; veliký rozdíl vzniká zde již proto, že kolébkou sovětského práva hospodářského byla revoluce, kdežto cesta, po které kráčí hospodářské právo v Německu a v ostatních evropských zemích, jest evoluce.

Zkoumáme-li nyní vývoj nové vědy v Německu, pozorujeme již záhy tendenci, směřující k vytvoření všeobecné teorie. Ovšem, nejdříve byly začátky věnovány sbírání materiálu.

Sběrací činnost právníků v oboru hospodářského práva spadá již do doby předválečné. Týkalo se to zejména práva, věnovaného novým snahám průmyslu (kartely, trusty, koncerny atd.), při čemž bylo upozorováno, že se jedná o novodobé útvary, které nelze snadno zařadit do té či jiné obvyklé kategorie. Když pak válka a první doba poválečná daly vznik celé spoustě nových zákonů hospodářských, vzniklo s novým hospodářstvím také nové právo, jemuž se již záhy dostalo názvu: »hospodářské právo«. Je samozřejmé, že prvním úkolem vědy právní byla činnost sběratelská, týkající se zjevů nového práva, jež neobsahovaly ani ryzího práva soukromého, ani ryzího práva veřejného.

Již při sbírání látky bylo znenáhla upozorováno, že se nové zjevy vyvinují do všeobecných útvarů, jež si vynucují jednotné syntese. Nemohlo ujíti pozornosti to, že státní zásahy do oblasti práva soukromého byly založeny na všeobecných hlediskách. Snaha po socialisaci otvírala nové cesty k novému chápání hospodářství a práva. Volnost smluvní byla silně otřesena; státní zákonodárství o maximálních cenách a nuceném kontrahování vyvinuly se ve zvláštní soustavu právní a následkem zákonů o ochraně nájemníků a pachtýřů, jakož i s nouzí bytovou vznikl hluboký vrub v příslušných ustanoveních práva soukromého.

Tak bylo ve válce. Doba poválečná přinesla s sebou nová hlediska. Spadaly sem v první řadě tak zvané »odbytné zeměpánů« a »reforma pozemková«. Mnohem důležitější však bylo právo dělnické, jež se vyvinulo jako zvláštní obor práva.

Není tudíž žádné pochyby o tom, že jak doba válečná, tak i první leta poválečná zanechaly trvalé stopy v nynějším stavu právním. Lze-li považovati poměry doby válečné a poválečné za překonány, musíme však pokládati za trvalé dědictví onoho neklidného období nutnost věnovati zvláštní pozornost vývoji všeobecných problémů hospodářských v oboru práva, aby bylo možno novým požadavkům hospodářským společnosti sjednati plnou platnost také v teorii a praxi právní. Právníci snaží se nyní o nové utváření

hospodářské látky právní ve formě mírové a výsledkem jejich badání jeví se právo hospodářské již jako výsledek vědomě vystavené teorie právní.

Jest možno již rozlišiti tři takové teorie: předmětnou, sociologickou a světonázornou. Všechny tyto teorie hledají zvláštního odůvodnění pro zvláštní postavení práva hospodářského ve všeobecné soustavě právní.¹⁾

Předmětné teorie snaží se určití hospodářskému právu objektivní meze a navázati hospodářskou látku právní na určitý relevantní předmět. K hlavním zastancům těchto teorií v literatuře německé patří Kaskel a Goldschmidt. Kaskel omezuje obor hospodářského práva na »zvláštní právo hospodářských podnikatelů«, a Goldschmidt staví hospodářské právo na roveň s právem spořádaného hospodářství obchodního a hospodářství obecného. V dalším rozvoji Kaskelových základních myšlenek rozlišují se různé stavy hospodářské, a bývá někdy tvrzeno, že vývoj práva hospodářského má vésti k právu jednotlivých hospodářských stavů, takže na př. také právo zemědělské, horní, právo zaměstnanců mělo by vedle práva průmyslového, podnikatelského a dělnického tvořiti vedlejší oddělení práva hospodářského. Při tom někteří spisovatelé, učinivše stát středem pozorování právního, dospěli k následující větě: »Hospodářské právo jest ono právo, jímž stát usiluje ovládnouti své hospodářství« (Köttgen).

Nejnovější věda nezastavila se však u předmětné teorie. Ne všichni spisovatelé, kteří pojednávají o »hospodářském právu«, jsou připraveni připoutati se k určitému předmětu, nebo dokonce učiniti hospodářské právo výlučnou doménou práva státního a právního: mnozí chtějí hospodářské právo vyložiti jakožto všeobecný zjev ducha času. Zde třeba opět rozeznati dva směry: sociologický a světonázorný.

Zastánci prvního směru [Westhoff²⁾ a j.] vidí v hospodářském právu pouze přenesení sociologického způsobu myšlení na právo. Vzhledem k látce nezbývá jim tudíž nic nového; jedině způsob, jak se nyní látka zpracovává: že se používá nikoliv formálně-právního postupu, nýbrž že se

¹⁾ Srv. Hedemann čl. »Wirtschaftsrecht« v Stier-Somlo, Handwörterbuch der Rechtswissenschaft, VI.

²⁾ Srv. Westhoff, System des Wirtschaftsrechts, 1926.

zdůrazňuje, aby byl pro porozumění hospodářským souvislostem a požadavkům brán zřetel k sociologickému hledisku — toto prý jest novum. R u m p f se o tuto teorii opírá, ale překonal ji tím, že sociální hledisko v hospodářském právu velmi těsně spial s hospodářským hlediskem. Podle něho patří do hospodářského práva veškeré normy právní, jejichž podkladem jest hospodářství ve smyslu »hospodaření«. Lidské spoluzití, jež má normovati právní řád, znamená podle Rumpfova mínění totéž, co život sociální. A »hospodaření« znamená »plánovitou lidskou činnost ke krytí vnějších potřeb životních tam, kde jest skrovnost životních statků — a pak v příznivém případě za účelem výdělku, zisku«. ³⁾)

Zakladatelem světonázorné teorie jest H e d e m a n n. Pro něho jest východiskem názor, že duchem času bývá určen nejen myšlenkový postup pracovní, nýbrž i celková tvárnost světa. Připomíná, že v 17. a 18. stol. veškeré životní poměry určovala p ř í r o d a, obzvláště v právu přirozeném. Podle mínění Hedemannova podobný osud stihl také h o s p o d á ř s t v í asi před jedním neb dvěma sty lety. Mezi jiným praví: »Známe všichni toto zvláštní hospodaření nynější doby. Příznačné pro ně jsou: napětí vysokého stupně, neklid, jemuž není rovno, pohyb zjevů a dále heslo maximálního výkonu, ideál možnosti největšího výtěžku ze všech situací . . . Jest tudíž zřejmé, že též právo a jeho příznaky byly tímto hospořením postiženy.« ⁴⁾)

Z tohoto krátkého pojednání vidíme, jak živý jest vědecký zájem v Německu, aby problém hospodářského práva byl teoreticky uchopen a jeho všeobecné základny zdůvodněny. Převládá názor, že hospodářskému právu připadá úkol, nejdůležitější zjevy novodobého života hospodářského zahrnouti do zvláštního oboru práva; výše naznačené teorie jsou určeny právě k tomu, aby byly právnicky vytyčeny meze hospodářského práva naproti jiným oborům práva. O těchto teoriích bude ještě stručně pojednáno; avšak než přistoupím k provedení teoretické podstaty hospodářského

³⁾ Srv. R u m p f, v Arch. f. d. ziv. Praxis, sv. 120, str. 153 násl.

⁴⁾ H e d e m a n n, Grundzüge des Wirtschaftsrechts, 1922, str. 11/12.

práva, musím prozkoumati několik všeobecných otázek, jež mají zvláštní význam pro řešení našeho problému.

Stejně jako jsme u hospodářského práva sovětských republik kladli důraz na otázku r o z s a h u, musíme si i na tomto místě položit otázku, jak si novější literatura představuje rozsah hospodářského práva, abychom mohli dojít k dalším závěrům. Z přirovnání se sovětským právem vyplývá ihned dalekosáhlý rozdíl, který evoluční metodu středoevropského práva staví do ostrého světla proti revoluční metodě sovětů. Je zde snaha neměnití ničeho na zásadním rozdílu mezi právem soukromým a veřejným, při čemž se uvažuje o pohraniční oblasti mezi oběma a tvrdí se, že tato mezní oblast tvoří zvláštní soustavu právní. To jest směrodatným východiskem.

Nyní jedná se především o to, jak si nejnovější literatura německá představuje rozsah onoho mezního práva. Nelze se diviti, že v tomto směru nevznikl ještě dosud v literatuře všeobecný názor a že mnohé jednotlivé otázky zůstávají spornými; přece však nebrání to nikterak tomu, aby hospodářské právo bylo již teď uznáváno jako obor vědecký, jenž se hodí pro vědecké zpracování. Sociologie není stejně na tom lépe, ač se již uznává, že sociologie zaujímá zvláštní místo ve vědě, mezitím co věda snaží se ještě stále o vymezení hranic sociologie proti ostatním vědeckým oborům. Můžeme již na tomto místě říci, že právo hospodářské ve své podstatě není nic jiného, než právnícký postranní úsek vůči sociologii. Otázka r o z s a h u hospodářského práva patří tudíž k nejdůležitějším otázkám; novější literatura hospodářského práva poskytuje nám zde dosti jisté vysvětlení.

Nejdůležitější úkol čeká hospodářské právo v oboru organizace moderního hospodářství a jeho forem. Takto vystupuje do popředí učení právní o podniku a podnikatelských seskupeních (kartely, trusty, syndikáty, koncerny). V zasahování moderních snah a forem do oboru hospodářství dostává se akciovým společnostem a společenstvům práva obchodního nových dodatků, které nosí již na sobě všeobecný znak moderního hospodářství. V stejném směru projevuje se také vývojová tendence bankovníctví a bursovníctví v oboru práva (srv. na př. banku pro vyrovnávání mezinárodních platů). V přímé souvislosti s problémem moderního

hospodářství vyvinulo se právo dělnické a s ním právo úřednické v mohutnou soustavu právní, která patří k nejdůležitějším zjevům hospodářského práva. Vlivem nového hospodářského práva dostávají se zejména dávno osvědčené základy práva soukromého do stavu kolísání; takto jeví se již vlastnictví v jiném světle (srv. na př. živnostenské vlastnictví), volná tržba musí si na každém kroku nechat líbit nová omezení (srv. zákon o nekalé soutěži), a místo svobody smluvní zasahují často kontraktní donucení a kolektivní smlouvy do soukolí hospodářství atd. S poválečnou dobou souvisí takové otázky jako pozemková reforma, odbytné zeměpánům a podobné, jež v ohledu právním mohou býti vykládány jen v soustavě hospodářského práva. Ze speciálních otázek patří sem nové zákonodárství o ochraně nájemníků a pachtýřů, právo o nouzi bytové, zákonodárství o maximálních cenách, právo o stavebním ruchu v městech, smlouvy tarifní, zástavní právo rejstříkové atd. Z právních otázek všeobecného významu spadá sem veškerý obor socialisace a zejména sociální péče (na př. sociální pojištění), pokud tyto vyplývají ze snah moderní ekonomiky. Konečně obsahuje právo hospodářské nově vznikající zřízení právní jakožto nově vydávaná ustanovení právní, týkající se hospodářské organizace, hospodářského dozoru, rozhodčího soudnictví ve věcech moderní ekonomiky i jinak všech důležitých otázek, spojených s běžnými požadavky sociální ekonomiky (srv. hospodářské rady a hospodářské senáty, rozhodčí soudy pro elektrické hospodářství, zákony o chlebovém zaopatření, osevné a sadařské zákony, hospodářské právo vodních cest, smlouva o světovém rozhlasu, mezinárodní právo hospodářské, jakož i veškeré mezinárodní konference o základních otázkách sociální ekonomiky, na př. světová hospodářská konference z r. 1927 atd.).

Tedy: látky dost pro vědecké zpracování. Shrnuje-li věda onu rozmanitou látku pod společným jménem »hospodářské právo«, musí býti společné hledisko, jež spojí jednotlivé předměty v celek. Takovým pojídlem nemůže býti nic jiného, než co vyjádří název: hospodářství. Ale je důležité konstatovati, míní-li se hospodářstvím totéž, čím jest v právu soukromém, nebo má-li již národohospodářský smysl, jenž jest základem národohospodářského práva sovětů. Uváží-li

se na jedné straně, že novější německá literatura zachovává rozdíl mezi soukromým a veřejným právem a že považuje hospodářské právo za právo mezi oběma ležící, ale na druhé straně, že právo sovětů stanoví v hospodářském právu svrchu nařízenou »plánovitost«, která nemůže býti ve shodě s vývojem ostatního evropského práva, musí vyplývati z ponětí hospodářství v hospodářském právu sprostředkující mínění, jež má svou podporu v rozsahu svrchu uvedeném. Krátce řečeno: Hospodářství práva hospodářského není vyložiti v soukromě-hospodářském smyslu, nýbrž v obecně-hospodářském — nebo lépe vyjádřeno: v s o c i á l n ě - h o s p o d á ř s k é m smyslu. Sovětskému právu se připodobuje tím, že již obsahuje o sobě pojem »hospodárnosti«, tedy již v právních normách přihlíží k tomu, aby vyhovělo hospodářskému principu. Nepředpisuje se však žádná závazná cesta, jak jest tomu v sovětském právu, nýbrž vystupuje s p o l e č n o s t jako mocnostní činitel, jenž vytvoří prostředkem společenské d o b r o v o l n o s t i sociální z á v a z n o s t, která se projevuje v normách právních hospodářského práva. Tato závaznost předpokládá činnost, která souvisí bezprostředně s hospodářským principem. Proto R u m p f má rozhodně pravdu, klade-li takový důraz v hospodářském právu na »hospodaření«, to jest na jednání podle hospodářského principu. Protože však význačný motiv vychází ze společnosti, může býti jen sociologická teorie schopna pochopiti správně podstatu hospodářského práva ve smyslu ducha doby.

Promluvím-li však za s o c i o l o g i c k o u t e o r i i, není ještě řečeno, že přisvědčuji vládnoucími pojetí. Mýlí se, kdo míní, že jde v hospodářském právu jen o přenesení sociologického myšlení na právo.

Od J e l l i n k a⁵⁾ a vlastně již od K i s t i a k o w s k é h o⁶⁾ opakuje se v literatuře vědecké sice často, že se musí rozeznávat mezi právnickým a sociologickým způsobem uvažování; přece je nevhodné ustanoviti na tomto základě rozdíl mezi jurisprudencí a sociologií; naproti tomu zastupují již dlouho mínění, že tak zvaný sociologický způsob uvažování právě patří k nutné části pozorování práva a s tím

⁵⁾ Srv. J e l l i n e k, Allgemeine Staatslehre, 3. vyd. str. 174 n.

⁶⁾ Srv. K i s t i a k o w s k i, Gesellschaft und Einzelwesen, 1899.

také k vědě právní.⁷⁾ A je-li takový způsob uvažování pro celou oblast práva velmi důležitý, je to přirozeně v ještě vyšší míře v hospodářském právu, kde musíme proto — jak jsme již řekli — rozuměti hospodářství v sociálně-hospodářském smyslu. Avšak takový způsob uvažování nemůže ještě vyčerpávat podstatu hospodářského práva, není sám o sobě způsobilý určit pro hospodářské právo zvláštní obor právní. Sociologická teorie musí uvést důvody důležitější, chce-li se udržeti — a tyto důvody záleží pouze na všeobecném postavení právním společnosti v celé skladbě hospodářského práva.

Ovšem i v ostatních teoriích, a sice nejen v předmětné, nýbrž také i v světonázorné teorii, můžeme najít správné věty k pravému pochopení našeho problému. Není nesprávnou tendencí, co směřuje k předmětnému omezení hospodářského práva. Bude asi nutno shrnouti předměty hospodářského práva, aby byly schopny vyplniti mezeru mezi právem soukromým a veřejným. Při takovém počínání bude konati dobré služby světonázorná teorie Hedemannaova, dáme-li se vésti — jako původce této teorie — správnou intuicí, jíž budeme s to, z hospodářského obrazu moderního světa vyjmouti tyto problémy, které jsou závislé na bezprostředním postavení společnosti v právu. Náзор na svět, jenž rozvine před námi moderní obraz světový, není sám způsobilý ukázati hospodářské právo jako zvláštní soustavu právní mezi soukromým a veřejným právem. Bez pevných základů, jež hospodářskému právu upevňují zvláštní postavení k soukromému a veřejnému právu, visí hospodářské právo se světonázorem docela ve vzduchu.

Tak blížíme se k závěru. Jasně ukazuje se hospodářské právo sovětských republik jako člen v rozdělení práva podle obsahu a účelu. Tento výtvar revoluční nevyhovuje však pojetí moderního vývoje ostatních systémů právnických. Přece musíme říci: Hospodářské právo jest problémem obecným; nehledíme-li na právo sovětů, není jenom právnickým problémem Německa, nýbrž problémem celého civilisovaného světa, kde je vedle hospodářství soukromého i systém obecný a kde hraje svou samostatnou úlohu v právu

⁷⁾ Srv. m o j e »Základy moderního práva soukromého«, 1928, str. 169 násl.

nejenom individuum a stát, nýbrž také společnost. Hospodářské právo tvoří s obyčejným rozdělením práva v soukromé a veřejné právo trojici: soukromé právo má platnost pro »singuli« a má jako účel jejich »utilitas«; veřejné právo »spectat« již »ad statum rei publicae«, a mezi oběma jest »societas humana«, jejíž hospodářství má svou právní normu v hospodářském právu. Jinak řečeno: soukromé právo pohybuje se na oblasti individuálního řádu lidského života, státní právo na oblasti všeobecného řádu na základě státní moci, hospodářské právo na oblasti sociálního řádu v oboru hospodářství. Societas humana hospodářského práva liší se skutečně od societas práva římského, není to ale také societas humana Stoiků, kteří chtěli obejmouti svou teorií celý svět; naproti tomu používám tohoto výrazu k poznamenání společnosti, jež se jeví v denním životě, a sice různé druhy společnosti, které podle správného mínění K a n t o r o w i c z o v a tvoří ve svých dílech a snáhách pravý předmět moderní sociologie.⁸⁾ Na místě jednotlivých stavů, které dohrály svou dějepisnou úlohu za francouzské revoluce, uplatnila se »společnost« v moderním právu, a sice společnost, jež se jeví později ve filosofii H e g e l o v ě pod jménem »společnost občanská« a jest známa též sociologům moderním. Právo soukromé jest říší individua, veřejné říší státu a hospodářské říší společnosti. To nebrání tomu, že právo jest vůbec sociálním řádem, tedy také soukromé právo. Sociálním zůstane všeobecně základ práva; ale jako hlavní nositel jeví se společnost teprve bezprostředně v tak zvaném právu hospodářském. Obsahuje otázky obecného hospodářství a ne individuálního a též ne státního. Hospodářské právo jest tedy právem obecného hospodářství ve společnosti. Může prospívat jako samostatná věda, až se rozvinou národní ekonomika a věda o společnosti jako zvláštní vědy.

Tímto vzniká otázka, ve kterém okamžiku novějších dějin jest hledati začátek hospodářského práva? Výraz jest sice nejnovějšího data, avšak hospodářské právo není novým vynálezem. Je spíše o b j e v e n í m již existujícího jevu, příčinou nových ve světové válce vznikajících otázek. Novými

⁸⁾ Srv. K a n t o r o w i c z, Aufbau der Soziologie, v Erinnerungs-gabe für Max Weber, 1923 I. str. 75 n.

byly jenom poměry, které působily, že se více přihlíželo k problémům hospodářským o právu; novým však ten zjev sám o sobě nebyl, má spíše hlubší kořeny, které nelze hledati v poměrech za války a po válce. Podle mého mínění prvky hospodářského práva měla jistě již francouzská revoluce. Zrušením širě rozvětveného stavovského práva a svoláním svobody byla připravena půda pro vývoj pozdějšího hospodářského práva. Volná a společenská sdružení nastoupila na místo stavů a nová svobodná společnost mohla splniti svou úlohu, jen když věnovala všechny své síly upravenému hospodářství. Nestalo se náhodou, že *M a r x* byl žákem *H e g e l o v ý m* a že kladl celý důraz na *h o s p o d á ř s k o u* orientaci Hegelovy »společnosti«. Hospodářské názory staly se znenáhla společným dobrem nejmohutnějších kruhů společnosti: bankovníctví a bursovnictví ukázalo rozkvět, akciové právo velice se rozšířilo, úvěrní a hospodářská sdruženstva založily silné sociální hospodářské organizace, ústavy pojišťovací vyvíjely podivuhodnou energii atd. Moderní otázka dělnická vytvořila nové dělnické právo a podnikatelé založili velká hospodářská sdružení v kartelech, trustech, koncernech atd. Co následovalo za války a po válce, bylo veřejným přiznáním státu k hospodářsky podmíněnému právu sociálních kruhů. Po nouzi za doby světové války a krátce po ní zůstal čistý ráz hospodářský společenského práva.

Hospodářská povaha práva hospodářského leží — jak jsme svrchu uvedli — v zachovávaní hospodářského principu *sensu stricto*. Ovšem najdou se hospodářské základy a prvky jak v soukromém, tak ve veřejném právu, ale nikoliv tak, že by právní pravidla se musila řídit hospodářským principem. Naproti tomu tvoří hospodářský princip význačnou myšlenku hospodářského práva. Hospodářské právo jest právem společnosti pod vrchností hospodářského principu.

Ale sociální a hospodářská hlediska jsou zároveň základy všech tří systémů právních, ačkoliv ne se stejným rozměrem; čím se od sebe liší, je to, že se skupí za prvé kolem jednotlivce (soukromé právo), za druhé kolem státu (státní právo), za třetí kolem společnosti (hospodářské právo). Co je spojeno nerozlučně v systému sovětského práva s pojmem hospodářského práva, dělí se zde s úplným vědomím: jed-

notlivcům, státu a společnosti jsou přikázány zvláštní obory právní, ač se nesmí vyloučiti vzájemné působení každého z těchto oborů v každém z těchto systémů. Individuum jest spiritus movens soukromého, stát veřejného, společnost hospodářského práva. V soukromém právu vládne princip s v o b o d y a r o v n o s t i, v státním princip m o c i, v hospodářském princip o r g a n i s a c e. Při tom se jedná vždy o s t ř e d i s k o o b o r u z á j m o v é h o, jež jest zároveň střediskem působení a jednání. Tak jest jednotlivec v soukromém, společnost v hospodářském, stát v státním právu střediskem zájmu, kde se koncentruje celé jednání a působení. Sociálně orientované i n d i v i d u a l i s a c i jednotlivců v právu soukromém odpovídá e k o n o m i s a c e společnosti v hospodářském a p o l i t i s a c e státního řádu v státním právu. Co proniká v hospodářském právu naproti staré tradici práva soukromého, to je to, že v čele hospodářského práva nestojí individuum se svými potřebami a snahami, nýbrž společnost ve smyslu moderním, a sice společnost, jež sama hledá cesty, aby uplatnila své zájmy jak proti sobectví jednotlivců, tak proti přemoci státu.

Leží-li nyní třídění práva na soukromé, státní a hospodářské ve středisku směrodatného oboru zájmového, není divu, že jsou útvary právní, jež se jeví sice ve všech systémech, každé však v jiném světle. K nejdůležitějším problémům, jež nacházíme ve všech systémech, náleží problém t. zv. právnické osoby. Tato otázka musí býti vyhrazena v podrobnostech zvláštnímu pojednání; zde můžeme se zmíniti o ní jen krátce, abychom ukázali, jak osoba právnická mění své podstatné určení podle toho, patří-li ho oboru soukromého, veřejného nebo hospodářského práva. Známá fikční teorie mohla vzniknouti pouze v oblasti práva soukromého; popírá-li se dnes všeobecná platnost této teorie i pro oblast práva soukromého, je to připsati tomu, že i civilisté nedají se odbýti zkrátka pouhými fikcemi a že má u nich »sociální úloha« práva soukromého (jako již u G i e r k e h o) veliký význam. Chceme-li však zůstatí v rámci ryzího práva soukromého, musíme uvažovati jako charakteristický znak osoby právnické individualisticky konstruovaný s v a z, ač jest určen k sociálním účelům. Zde převládá soukromá iniciativa jednotlivců. Jinak tomu jest v právu veřejném,

kde se jedná o politickou moc. Politické organizace moci patří do oboru veřejného práva: stojí-li na základě teritoriálním (stát, obec, země atd.), nazývají se korporacemi veřejného práva; mají-li ráz osobní, jmenují se politické spolky. Co se konečně týče osob právnických hospodářského práva, přidruží se sice spolkům soukromého práva, liší se však od ostatních lidských sdružení zvláštním směrem k obecně hospodářské organizaci společnosti. V čele nestojí individualisticky se strojený pojem osoby právnické, nýbrž kolektivní princip moderní společnosti; pro organizace hospodářského práva uplatňuje se pojem kolektivu.

Musíme ještě podotknouti: Podstata hospodářského práva nevyjádří se pojmy »dluhu a ručení«, jež patří zejména do oboru práva obligačního; tento rozdíl není zcela platný v hospodářském právu. Zato přijde najevo jiný rozdíl, jež jsem určil už pro moderní právo soukromé: rozdíl mezi »sociální vázaností« a »hospodářským zúčastněním«.⁹⁾ Tento rozdíl má podle mého názoru velmi důležitý význam v hospodářském právu, liší se však tím, že v právu soukromém vládne princip soukromě-hospodářský, v právu hospodářském princip obecně-hospodářský.

Ze svrchu uvedeného vyplývá, že hospodářské právo má vlastní, samostatnou oblast. Je sice správné, že důležité otázky hospodářského práva jsou částí práva správního, protože záležitosti společnosti často na tom, aby využila pomoci správního aparátu k svým účelům právním. V takových případech můžeme přirovnati postavení práva veřejného a hospodářského k postavení civilního procesu a práva občanského. Normy práva správního poukazují na význam státní správy v otázkách obecného hospodářství, avšak utváření tohoto hospodářství jest především úlohou společnosti. Hlavní váha nezakládá se na součinnosti státní správy, nýbrž na snahách a působení společnosti samotné.

Bylo řečeno, že hospodářské právo klade důraz na hospodářství. V soukromém právu nikdo se netáže, jak někdo hospodaří, je spíše věcí jednotlivce hospodařiti tak, jak to pokládá za dobré svým účelům. Naproti tomu klade se zvláštní důraz v právu soukromém ode dávna na »m a-

⁹⁾ Srv. moje »Základy etc.«, 1928, str. 239 násl., 276 násl., 297 násl.

je t e k« a, jak známo, patří právo majetkové k doméně soukromého práva. V hospodářském právu jedná se hlavně o hospodářství a ne o majetek. Jen když moderní hospodářství vyhledává nové útvary majetkové, patří tyto do rámce hospodářského práva. Tak náleží moderní vývoj pojmu vlastnictví již k dějinám hospodářského práva.

P R A K T I C K É P Ř Í P A D Y.

Přenechá-li prodatel firmy tuto později ještě někomu jinému, nemůže kupitel dřívější žádati, aby mu kupní cena za firmu byla vrácena. Mohl by to žádati, kdyby mu prodatel zneužívání firmy znemožnil nebo zmařil.

D ů v o d y n e j v. s o u d u: Dovolání, opřené o dovolací důvody § 503 č. 2 až 4 c. ř. s., není oprávněno.

Odvolací soud posoudil věc správně po právní stránce. Nutno vycházeti ze žalobního důvodu. Podle obsahu žaloby z 19. I. 1929 zdálo by se, že žalobkyně domáhá se zaplacení 100.000 Kč jako náhrady za škodu, kterou prý utrpěla tím, že žalovaný prodal své jméno jako obchodní označení konkurenční firmě, ač již dříve, to jest smlouvou ze dne 4. VII. 1919 prodal svoji továrnu na mlýnské a sladovnické stroje v S. spolu se všemi patentními a jinými oprávněními, zejména též s oprávněním vésti ve firmě jméno L. K., žalobkyni, při čemž ve smluvené značné úplatě je zahrnuta jako zvláštní úplata za jméno L. K. ve firmě částka 100.000 Kč, kterou jest žalovaný povinen žalobkyni zaplatiti za porušení smlouvy prodejem svého jména také jinam. V přípravném spise ze dne 11./3. 1929 prohlašuje však žalobkyně zcela určitě, že její nárok přes nepřesné označení na rubu žaloby jako náhrada škody směřuje na v r á c e n í č á s t k y 100.000 Kč, zaplacené žalovanému za jméno L. K., podle smlouvy ze 4./7. 1919, kteréžto jméno však protismluvně prodal jinam, z d ů v o d ů k o n d i k e (causa data, causa non secuta, resp. finita).

Jest uvážiti, jsou-li splněny předpoklady § 1435 obč. z. Odvolací soud správně seznává, že tomu tak není. Podle zmíněného zákonného ustanovení mohla by žalobkyně žádati vrácení zaplacené částky jen tehdy, kdyby prokázala, že zanikl právní důvod, aby ji žalovaný podržel. Tomu by tak bylo, kdyby byl žalovaný buď vůbec žalobkyni znemožnil, aneb kdyby byl zmařil, aby jména jeho pro svoji firmu použila, ačkoli se proto rozhodla. Žalobkyně v e d e však ve své firmě jméno žalovaného a netvrdí ani, že se jeho užití stalo pro ni nemožným proto, že žalovaný prodal své